

Джерела та література:

- 1 Чернігівщина. Енциклопедичний довідник.-К., 1990.-С.88.
- 2 К истории Черниговской губернии. Сведения о м.Почепе Черниговской губернии. Черниговские губернские ведомости.-1895.-№ 587(18.08.)
- 3 Домонтович. Статистическое описание Черниговской губернии.-Спб., 1865.-С.660-661.
- 4 Борисенко В. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині ХУІІІ ст.-К.,1986.-С.97.
- 5 Там само.-С.214.
- 6 Там само. -С.121.
- 7 Кониский Г. История русов или Малой России.-М.,1846.-С.255.
- 8 Лазаревский А. Рассказы из истории Левобережной Украины XVIII века. I. Почепские козаки и Меншиков (1710-1722)//Черниговский листок - № 7(18.06.1863).
- 9 Домонтович. Вказ. праця.-С.661.
- 10 Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии.-Ч., 1874.-Кн.6.-С.173.
- 11 Черниговские губернские ведомости.-1895.-№ 537, детальніше про це див.В.Горобець. Присмерк Гетьманщини: Україна в роки реформ Петра І.-К.,1998.-С.140-141,145; Н.Герасименко. Міри земельних площ Лівобережної України.-К., 1998.-С.57-60.
- 12 Кониский Г. Вказ.праця. - С.222.
- 13 Гумилевский Ф. Вказ.праця.-С.173.
- 14 Гумилевский Ф. Вказ.праця.-С.173.
- 15 Черниговские губернские ведомости.-1895.-№ 537.
- 16 Про неї дивись: В.А.Барвинский. Комиссия экономии описанных на **Е.И.В.** Маестностей; причины ея учреждения и ея деятельности//Труды Четырнадцатого археологического съезда в Чернигове.1909.-М.,1911.-Т.ІІІ. -С.306-321.
- 17 Заснована у 1726 р.
- 18 Опис Новгородсiверського намісництва (1779-1781). -К., 1931.-С.173.
- 19 Домонтович. Вказ.праця.-С.660.
- 20 Гумилевский Ф. Вказ. праця.-С.173.
- 21 Гатцук С. Остатки Меншиковой крепости.-ЧИМ.-Інв. № Ал 532/5/6.
- 22 Борисенко В. Вказ. праця -С.143.
- 23 Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім.В.В.Тарновського//Сiверянський літопис.-1998.-№ 5.-С.67.
- 24 Имена К.Розумовского в Черниговской губернии//Черниговские губернские ведомости.-1891 -№№ 13-18.

Петро Пирiз

3 ІСТОРІЇ РІПОК

Селище міського типу Ріпки знаходиться на відстані 35 км від Чернігова та 3 км від залізничної станції Голубичі. Свою назву воно отримало від назви струмка, який протікав через село ¹. Ще в ХІХ столітті археологи виявили на території селища поселення, датоване V - ІІ тис. до н.е. (доба неоліту - бронзи) ².

Перша писемна згадка про Ріпки відноситься до 1607 р. У цей час один із феодалів роду Глібовичів (власників села) віддав його в заклад за 4 тис. червінців М. Бакуринському та так і не викупив³. До 1618 р. Ріпки перебували в складі Росії. Пізніше село загарбала магнатсько-шляхетська Річ Посполита. Над селянами навис жорстокий гніт. Соціальне гноблення доповнювалось національним.

У відповідь на посилення наступу польських феодалів на Україну вибухнула Визвольна війна середини ХVІІ ст. під проводом Богдана Хмельницького, в яку активно включилась і Чернігівщина⁴, у тому числі Ріпки. Завдяки відважним діям військових загонів гетьмана літом 1648 р. Ріпки, як і інші населені пункти краю, були звільнені від іноземних поневолювачів. На місце ліквідованої польсько-шляхетської адміністративної влади прийшли полки (на Чернігівщині - Чернігівський та Ніжинський), які поділялися на дрібніші одиниці - сотні. Одну із сотень Чернігівського полку складала сотня Ройська. До неї ввійшли й Ріпки.

Після Зборівського миру 1649 р. польські магнати й шляхта знову рушили на Україну. За короткий час вони зайняли майже всю Чернігівщину, повсюдно вимагаючи від селян попередньої покорі. У відповідь на повернення польських власників населення краю настирливо чинило опір. У наказі Богдана Хмельницького, виданому в травні 1650 р. на ім'я чернігівського

полковника, зазначалось, наприклад, і про виступ «своєвільних людей» у Любечі⁵, що недалеко від Ріпок.

На початку 1651 р. король Ян Казимир, керуючись рішенням сейму Речі Посполитої, що відбувся у грудні попереднього року, віддав наказ про наступ, сподіваючись на підримку литовського князя Януша Радзивілла.

Деякий час Радзивілл не наважувався розпочинати відкритий наступ на Україну, займаючи позицію очікування. Але біля того, як до нього дійшла звістка із західного фронту про перемогу шляхетського війська під Берестечком, литовський гетьман негайно виступив.

Напередодні вторгнення армії Радзивілла в Україну Небаба зосередив 15-тисячне військо біля Ріпок. Невелика сторожа (3000 чол.) зі складу Чернігівського й Ніжинського полків розмістилась на лівому березі Дніпра, в районі впадіння в нього р. Сож біля Лоєва. Тут була непогана переправа через Дніпро і не виключалась можливість використання її ворогом. Саме так і сталося.

Радзивілл спрямував до переправи 3-тисячне військо на чолі з Мирським, який несподівано вдарив по козацькій заставі. Зав'язалася нерівна битва, в якій Мирський повністю розбив козаків. Серед живих їх залишилося лише кілька чоловік. Незабаром вони прибігли в Чернігів і розповіли про все Небабі. Однак їх повідомлення виявилися недостовірними, адже козаки заявили, що «ляхів» прийшло до застави небагато. Це дезорієнтувало дії полковника і послужило фатальним моментом у подальшій долі його війська.

Небаба зразу ж рушив до Дніпра. Поблизу Ріпок відбулась кривава сутичка з ворогом. У той час, як загони Небаби боролися з авангардом Мирського, Радзивілл із частиною свого війська переправився через Дніпро, швидко зайшов у тил козацькому війську й атакував його. Зав'язався рукопашний бій, під час якого загинуло 3 тис. козаків. Смертю хоробрих поліг 26 червня 1651 р. і головний їх вагажок Небаба, показавши зразок мужності й героїзму в боротьбі з ненависним ворогом. Трапилось це так: втративши свого бойового коня, полководець кинувся було тікати, але тяжкий панцир став заважати йому. Раптом Небабу наздогнав «литвин» із хоругви мозирського старости, від якого полковник довго захищався. Тим часом підбіг ще один шляхтич. Здужати двох Небаба вже не міг. Сили покидали його з кожною хвилиною. Загрожувала небезпека потрапити в полон. Але полковник не здавався. Позбувшись правої руки, він ще деякий час оборонявся лівою, поки його не вбили⁶. Мартина Небабу за здійснений подвиг можна сміливо, без перебільшення поставити в один ряд з героями, які поклали свої голови в боротьбі за свободу. Навіть ворог був захоплений його героїзмом. Радзивілл наказав поховати Небабу і насипати на його могилі великий курган, що і було зроблено.

Як мужній воїн поліг у цьому бою і брат Небаби, загинули також керівники козаків Капуста і Кравченко. Син Небаби Андрій потрапив до рук ворога. Після звільнення з полону він з матір'ю і братом Єфремом переселився в Шаповалівку. Його спадкоємці жили в Борзенському повіті до початку XIX ст.⁷

Згідно з універсалом Богдана Хмельницького 1656 р. Ріпки були передані у володіння полковому товаришу Юрію Бакуринському і згодом стали ранговим селом (70-і роки XVII ст.).

З другої половини XVII ст. у Ріпках певного рівня розвитку досягла залізрудна промисловість. Про існування тут рудень (невеликих заводів по виробництву заліза) свідчать виявлені на місцях їх розташування шлаки, вугілля, сплави. Підтверджують це дані топоніміки (Лизунова Рудня, Грибова Рудня та ін.). У цей час тут було започатковано гончарний промисел, який особливого розквіту досяг наприкінці XVIII ст. Населення Ріпок виготовляло різноманітний глиняний посуд як для власних потреб, так і на продаж, що здійснювався у містечку щонеділі на всіляких торгах.⁸ Ярмарки у XVIII ст. тут ще не відбувались.

За даними 1783 р., у селі функціонували дві дерев'яні церкви.⁹ До нашого часу вони, на жаль, не збереглися.

У 1782 р. Ріпки ввійшли до складу Городницького повіту Чернігівського намісництва, а з 1802 р. - Чернігівської губернії.

За свідченням джерел, у 1808 р. в Ріпках нараховувалося 27 дворян (16 чоловіків і 11 жінок) і лише один чиновник.¹⁰ У 1830 р. тут проживало 98 козаків. Та основний процент населення, звичайно ж, складали селяни, яких нараховувалось 1378 осіб (704 чол. і 674 жін.).¹¹ І надалі село продовжувало належати Бакуринським.¹²

У 1840 р. в Ріпках було зведено муровану Петропавлівську церкву. Проте цей унікальний пам'ятник української культури не зберігся.

Становище селян було досить складним. Не покращила умов їх життя й реформа 1861 р. За надані наділи землі найгіршої якості вони змушені були внести викупні платежі на суму 8338 крб.¹³

Однак після реформи сталися певні зрушення в економічному становищі Ріпок. З початку 1860-х років тут почав працювати винокурний завод. Пожвавився гончарний промисел. У нову стадію розвитку вступили товарно-ринкові відносини. Щороку в Ріпках відбувалось три, а

згодом і чотири ярмарки. Було відкрито також поштову станцію, земську трикласну школу та лікарню.

1905 р. до Ріпок, як і до інших населених пунктів України, докотився відгомін січневих кривавих подій у Петербурзі. З нагоди цього в селі відбулися масові мітинги та демонстрації під гаслом «Геть самодержавство! Хай живе політична свобода!» Досить активно діяли повстанці на чолі з батраком М.І.Кедровським.¹⁴

Тяжка доля спіткала в жовтні 1905 р. єврейське населення Ріпок. У результаті погрому євреї залишалися «совішенно бедствующими и нуждающимися насущного куска хлеба».¹⁵ На зборах Городнянської повітової земської управи було вирішено надати їм певну допомогу, зокрема «уступить...накопившую пеню (за несвоечасну сплату земських поборів. - П.П.) и оклады розсрочила уплатой по частям на три года ...»¹⁶

Як свідчать документи, населення Ріпок брало участь у російсько-японській війні.¹⁷

Одне з джерел дає змогу пролити світло на соціальний склад та правове становище населення Ріпок у 1910 р. У цей час тут проживали дворяни, козаки, селяни. Загалом становище останніх було скрутним. Проте траплялися і заможні селяни, які були власниками 60 і більше десятин землі.¹⁸

У 1907-1910 рр. населення Ріпок піднімало клопотання про перейменування поселення в містечко. Однак з вини губернатора розгляд цього питання було припинено.¹⁹

У січні 1918 р. у Ріпках встановлено радянську владу. Та незабаром сюди вдерлися німецько-австрійські загарбники. Для боротьби з ними було створено партизанський загін, який згодом увійшов до Богунського полку. У січні 1919 р. діючі частини Червоної Армії визволили Ріпки від окупантів.

Після переможного завершення громадянської війни Ріпки активно включились у процес соціалістичного будівництва. З 1923 р. вони стають центром району. Завдяки самовідданій праці трудящих великі зрушення відбуваються як у сфері виробництва, так і в культурному житті містечка. За даними перепису 1920 р., тут діяли маслобійний завод,²⁰ паровий млин.²¹ У 1925 р. в Ріпках створено городницько-овочевий кооператив, наступного року - ТСОЗ. А в 1928 і 1931 роках виникли колгоспи - імені В.І. Леніна і «Червоный маяк». У містечку діяла лікарня на 40 ліжок, два клуби, кінотеатр, у 1934 р. започатковано середню школу.

Та мирне життя мешканців Ріпок перервав напад фашистської Німеччини. 30 серпня 1941 р. німецькі загарбники вторглись у містечко і встановили «новий» порядок. Над населенням навис жорстокий режим насильства й терору. Зав'язалась запекла боротьба з ворогом. Навесні 1943 р. у Ріпках розпочав свою діяльність підпільний райком партії під керівництвом І. Шуковського. На фасаді будинку, де містився його штаб, у 1980 р. було встановлено меморіальну дошку.

На завершальному етапі Чернігівсько-Прип'ятської операції (26 серпня - 30 вересня 1943 р.) воїни 61-ї армії під командуванням генерал-лейтенанта П.А. Белова зламали опір фашистів на правому березі Десни, оволоділи Черніговом і розгорнули широкий наступ, маючи на меті підійти до Дніпра, форсувати його і зайняти плацдарм на Правобережжі.

Ріпки входили в зону наступу 356-ої стрілецької дивізії під командуванням полковника М.Г. Макарова, яка входила до складу 89-го стрілецького корпусу на чолі з генерал-майором О.Я. Яновським. Ворог укріпився досить міцно, особливо в районі, де пересікалися залізниця і шосейна дорога Чернігів-Гомель на шляху до р. Дніпра. Підходи до селища були заміновані. За донесеннями авіаційної розвідки, вранці 25 вересня (о 8.30) в районі Глинки і Ріпок ворог зосередив полк своїх піхотинців і чотири танки.²² А на залізниці північніше Ріпок ворожий бронепоезд обстрілював села Буянки і Свинопухи.²³ 89 з'єднань корпусу, підійшовши об 11 год. до Ріпок, наставовхнулись на шалений опір гітлерівців, які мали в своєму розпорядженні 25 танків і понад два дивізіони артилерії. З 12 до 16 год. наші війська успішно відбили три контратаки ворога. Бійці 356-ої стрілецької дивізії обійшли Ріпки з півночі і два полки вступили в бій з ворогом на східній і південній окраїнах містечка. 336-а дивізія виступила з району сіл Вихвостів і Бурівка (Городнянський район) до с. Буянки, одержавши завдання спільно з частинами 356-ої дивізії звільнити від ворога Ріпки.²⁴ Рано-вранці наступного дня (26 вересня 1943 р.) 1183-ій та 1185-ій стрілецькі полки (командири В.Ю. Коврига та І.Ф. Самарин) 356-ої дивізії з участю 6-ої окремої Калинковицької танкової бригади очистили селище Ріпки від німецько-фашистських загарбників.²⁵

Вищий клас військової майстерності та зразок героїзму показали в боротьбі за звільнення Ріпок льотчики 78-го Червонопрапорного штурмового авіаційного полку гвардії капітан Миронов та гвардії молодший лейтенант Єсенін. На залізничній станції вони виявили два ворожі ешелони по 35 вагонів у кожному. Лейтенант Єсенін РС-ами та гарматно-кулеметним вогнем підпалив у трьох місцях ешелон, наповнений боеприпасами. Після атаки повітряні стрільці доповідали, що обидва ешелони було висаджено в повітря.²⁶

В атаку за звільнення Ріпок від фашистських окупантів піднімалися сотні і тисячі воїнів, не шкодуючи найдорожчого - життя. Багато з них в ім'я благородної справи поклали тут свої голови. Поховали їх у братській могилі, яку в 1967 р. було перенесено від будинку культури в сквер по вулиці Попудренка. Серед похованих тут Герої Радянського Союзу Микола Миколайович Васильєв (1922-1944) і Костянтин Данилович Грицинін (1905-1943).

М.М. Васильєв - уродженець м. Свердловська, гв. молодший сержант, навідник взводу протитанкових рушниць 107-го стрілецького полку 556 стрілецької дивізії. З 1942 р. - у діючій армії. Разом із своїм бойовим розрахунком один із перших форсував річку Дніпро, знищивши німецький дзот із кулеметом. Повідомив цінні розвідувальні дані про ворога, сприяв подальшому форсуванню Дніпра іншими підрозділами. Під час бою на правому березі Васильєва було тяжко поранено. Від одержаних ран він і помер 17 січня 1944 р. Посмертно йому було присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу.

К.Д. Грицинін - уродженець села Вачнівка Чимкентської області, гв. ефрейтор, телефоніст взводу зв'язку 60-го гвардійського Кав. полку 16-ої гвардійської Кав. дивізії.²⁷ Учасник Великої Вітчизняної війни з вересня 1943 р. Протягом бою 30 вересня 1943 р. він з переднього краю підтримував зв'язок полку із підрозділами. В розпалі бою К.Грицинін гранатою знищив самохідну фашистську гармату «Фердинанд». Його було тяжко поранено. Невдовзі від ран Костянтин Данилович і помер. Указом від 15 січня 1944 р. йому присвоїли звання Героя Радянського Союзу.

На знак вшанування пам'яті загиблих воїнів на братській могилі того ж 1967 р. встановлено надгробок у вигляді бетонної скульптури скорботної матері, поставленої на ступінчастий цоколь. Могила окреслена цегляним оцентованим бордюром, зліва та справа від якого встановлені меморіальні дошки з текстом, що свідчить про поховання тут Героїв Радянського Союзу М.М. Васильєва і К.Д. Грициніна. По обидва боки могили на вертикально розміщених мармурових плитах прикріплені металеві дошки з вирізьбленими прізвищами похованих воїнів.

Напередодні 41-ої річниці перемоги нашого народу у Великій Вітчизняній війні (1986 р.) у центрі Ріпок біля будинку місцевого краєзнавчого музею відкрито пам'ятник у честь воїнів-визволителів (за участю архітектора С.П. Римар). Пам'ятник являє собою 45-мм гармату, яка височіє на цегляному оцентованому постаменті.

У селищі на розі вулиць Леніна та Радянської було відкрито і ще один пам'ятник воїнам-визволителям (також у 1986 р.). Він являє собою бойову машину - танк Т-ИС-3, встановлений на бетонному постаменті.

На фронтах Великої Вітчизняної мужньо боролись 836 ріпкинців. 473 з них не повернулись з поля бою. Крім того, 150 мешканців селища загинуло від рук німецько-фашистських катів під час окупації. З ініціативи вдячних земляків у жовтні 1967 р. в честь їх у центрі селищного парку на кургані було зведено обеліск Слави. Від обеліска відходять чотири доріжки зі сходинами, по обидва боки від яких розміщені дві бетонні плити, на яких написані прізвища загиблих. Усього вісім таких плит.

У повоєнні роки, залікувавши нанесені фашистами рани, Ріпки (з 1958р.-снт) впевненою ходою покрокували шляхом зростання сільського господарства і промислового виробництва, піднесення матеріального й духовного рівня мешканців. Життя в селищі забило фонтаном. У 1950 р. чотири місцеві колгоспи злилися в один. У 1960 - 1963 рр. вступив у дію Замглайський торфобрикетний завод. Значно підвищилась потужність льоно- і маслозаводів. У 1968 р. став до ладу Ріпкинський деревообробний завод. Значних успіхів у роботі добилися ремонтно-тракторне підприємство, автопідприємство, комбінат побутового обслуговування. В селищі діють середня загальноосвітня, спортивна та музична школи, лікарня, поліклініка, три бібліотеки, історико-краєзнавчий музей, кінотеатр, будинок культури. З 1932 р. видається газета «Колгоспне життя».

Ріпки дали людству видатного церковного діяча, архієпископа, першого префекта Чернігівського колегіуму А. Стаховського (1660-1740). Тут народилися український письменник Л.Н. Горлач (Коваленко) та відомий скульптор В.Д. Батяй.²⁸

Джерела та література:

- 1 Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. - К., 1972. - С. 562.
- 2 Самоквасов Д.Я. Северянская земля и северяне по городищам и могилам. - М., 1908. - С. 105.
- 3 Модзалевский В. Малороссийский родословник. - К., 1914. - Т. IV. - С. 74.
- 4 Пиріг П.В. Чернігівщина у Визвольній війні українського народу 1648-1654 рр. - К., 1993.
- 5 Див.: Ткаченко М. Нариси з історії селян на Лівобережній Україні в XVII-XVIII вв. - К., 1931. - Т. 1. - В. 1. (Відбитка з книги XXVI «Записок історично-філологічного відділу»). - С. 146.
- 6 Наукова бібліотека АН України імені В.Стефаніка у Львові. Відділ рукописів. - Ф. 4. - Спр. 235/II. - Арк. 78; Ф. 5. - Спр. 225/II. - Арк. 409'-410, 413'-414.
- 7 Див.: Бантыш-Каменский Д.Н. История Малой России. - М.: В Типографии Семена Селивановского, 1830. - Ч.1. - С. 307; Дневник Станислава Освецима (в извлечении). 1643-1651

- г. // Киевская старина. - 1882. - Т.IV. - С. 334; Документы об освободительной войне украинского народа 1648-1654 гг. - К., 1965. - С. 582; Замлинский В.А. Богдан Хмельницкий. - М.: Молодая гвардия, 1989. - С. 257; Костомаров Н.И. Богдан Хмельницкий // Собр. соч. - СПб: Издание общества для пособия нуждающимся литераторам и ученым, 1904. - Исторические монографии и исследования. - Кн. IV. - Томы IX - XI. - С. 440.
- 8 Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание. - К., 1851. - С. 322.
- 9 Там само.
- 10 Державний архів Чернігівської області. - Ф.128. - Оп.1. - Спр. 524. - Арк. 124а. (Далі: ДАЧО).
- 11 Там само. - Спр. 3329. - Арк. 43 зв. - 44.
- 12 Там само. - Спр. 10372. - Арк.92.
- 13 Див.: Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. - К., 1972. - С. 563.
- 14 Дроздов И.Г. Аграрные волнения и карательные экспедиции в Черниговской губернии в годы первой революции. - М.:Л., 1925. - С. 77.
- 15 ДАЧО. - Ф. 145. - Оп.3. - Спр. 307. - Арк. 206.
- 16 Там само. - Арк. 206 (зв).
- 17 Там само. - Оп.2. - Спр. 166. - Арк. 4.
- 18 Там само. - Оп.3. - Спр. 584. - Арк. 34 (зв). - 35.
- 19 Там само. - Спр. 565. - Арк.87.
- 20 Там само. - Ф.Р - 942. - Оп.1.- Спр. 4085. - Арк.5.
- 21 Там само. - Спр. 4928. - Арк. 3-6.
- 22 Там само. - Ф. Р-1376. - Оп.3. - Спр. 19. - Арк.108.
- 23 Там само. - Арк. 158.
- 24 Там само. - Арк 159.
- 25 Там само. - Арк. 163.
- 26 Там само. - Спр. 27. - Арк. 45, 78.
- 27 Там само. - Арк. 40.
- 28 Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. - К.: «Українська Радянська Енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1990. - С. 708-709.

